

Zulk een administratieve sabotage kwam, gelijk gezegd, in de eerste helft van de bezetting maar weinig voor. Wel werd door de meeste rijksbureaus bij het opstellen van algemene regelingen (de belangrijkste vraag was steeds: wat gaat naar Duitsland, wat blijft in Nederland?) tegenspel gegeven, maar waren die regelingen eenmaal vastgesteld, dan hield men er ook de hand aan. Wat van dit alles het effect geweest is op het voorzieningspeil van het bedrijfsleven en van de bevolking, zullen wij ten aanzien van de belangrijkste sectoren nog uiteenzetten. Men gedroeg zich, zou men kunnen zeggen, correct zolang men het gevoel had dat men zodoende tenminste de bedrijfsinstallaties en de werkgelegenheid een zekere bescherming bood. Dat bleek steeds moeilijker: meer en meer bedrijven werden gesloten, meer en meer arbeiders naar Duitsland gestuurd. Daarmee werd ook het beginsel: bevrozing van de concurrentieverhoudingen, prijsgegeven – een beginsel dat overigens nimmer absolute waarde had gehad, want de meeste rijksbureaus waren bij het vaststellen van de toewijzingen uitgegaan van het verbruik in een bepaald 'basisjaar', hetgeen (veelal door toevallige factoren) voor de ene onderneming gunstig, voor de andere ongunstig uitgekomen was. Sluiting van ondernemingen was evenwel een veel ernstiger aangelegenheid. Men neme de textielhandel: het rijksbureau voor de distributie van textielproducten had, gelijk reeds vermeld, aanvankelijk ca. veertigduizend afnemers erkend die allen het recht hadden, bij de textielindustrie goederen in te kopen; in de zomer van '43 werd dat aantal (er was haast niets meer te distribueren) tot twaalfhonderd beperkt, de twaalfhonderd grootste. De gemoedstoestand van de duizenden kleine handelaren die geschrapt werden, kan men zich indenken.

Tussen het departement van handel, nijverheid en scheepvaart enerzijds en de rijksbureaus anderzijds is de verhouding over het algemeen goed geweest, zij het dat Hirschfeld (het blijkt uit zijn eerder weergegeven woorden) in '43 en '44 de neiging tot administratieve sabotage afkeurde. Natuurlijk was er frequent contact – trouwens, de directeuren van de belangrijkste rijksbureaus hadden, samen met enkele departementale hoofdambtenaren, zitting in het z.g. College voor Handel en Nijverheid waarin alle moeilijkheden die zich voordeden, periodiek besproken werden. In beginsel werden de directeuren der rijksbureaus tegenover het bedrijfsleven, ook wanneer dat protesteerde, door Hirschfeld gedekt; ons zijn slechts enkele gevallen bekend waarin hij, tegen het betrokken rijksbureau in, bepaalde bedrijven favoriseerde – zo de Philipsfabrieken die in '42 van hem verlof kregen, slechts de helft der verplichte consentgelden (een bijdrage aan het betrokken rijksbureau, berekend naar de waarde der afgeleverde artikelen) te betalen, en de Verenigde Glasfabrieken waar in '43 een recherche-onder-